

אבל כשהיה קורא בספר התורה שצריך לגוללו ולפותחו, (208) וכן כהן בשעה שהיה נושא את כפיו, שאינו יכול לאחוז את הלולב בידו אותה שעה, מניחו על גבי קרקע, ולאחר מכן חוזר ונוטלו.

היה הולך לבקר חולים ולנחם אבלים, לולבו בידו.

אבל כשהיה נכנס לבית המדרש שאינו יכול לאחוז בידו את הלולב, שמא יטרד מלימודו מחמת אחיזתו, היה משגר לולבו לביתו ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו.

מאי קא משמע לן בסיפור זה? להודיעך כמה היו זריזין במצות.

שנינו במשנה: רבי יוסי אומר, יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים, פטור מפני שהוציאו ברשות.

אמר אביי:

לא שנו שפטור, אלא אם הוציאו בשעה שעדיין לא יצא בו, שאז יש לפוטרו הואיל וטרדתו בדבר מצוה אנסתו ושכח.

אבל אם הוציאו לאחר שכבר יצא בו — חייב חטאת, מפני שאינו טרוד עוד בדבר מצוה.

ומקשה הגמרא: היאך יתכן שיוציאו לרשות הרבים ועדיין לא יצא בו ידי חובה, הא [הרי] משעה דאגבהיה ללולב ברשות היחיד כדי ליטלו ולצאת עמו לרשות היחיד, כבר נפק ביה! שהרי בעצם הגבהת הלולב ממקומו מתקיימת מצותו?!

מתרצת הגמרא: אמר אביי: כגון שהפכו ללולב בשעה שלקחו, שאין יוצא בו עד שיטלנו כדרך גדילתו, כמבואר לעיל. (209)

רבא אמר: אפילו תימא שלא הפכו, הכא במאי עסקינן, כגון שהוציאו ללולב כשהוא נתון בכלי, ונמצא שלא יצא בו ידי חובתו, לפי שהכלי מפסיק בין ידו ללולב. (210)

מקשה הגמרא: היאך העמיד רבא בכהאי גוונא, והא רבא עצמו הוא דאמר: "לקיחה על ידי דבר אחר שמח לקיחה", ולא צריך שיחזיק את הלולב ממש בידו?!

מתרצת הגמרא: הני מילי שיוצא בלקיחתו

בדיעבד?!

ובחתם סופר תירץ, כי גם רבינו חננאל מודה שאם נטל את הלולב בשמאל יצא בדיעבד, אלא דסבר שעל ידי שעושה כן מגלה דעתו שאינו רוצה לצאת בו עד שיגיע לבית הכנסת, שהרי מן הסתם רוצה לצאת בו כדינו.

210. ומשום הוצאת הכלי לא מחייב, משום שבטל הוא ללולב. וכמו שאמרו בשבת צג ב: המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי, פטור אף על הכלי, שהכלי טפילה לו. הריטב"א.

208. כן פירש רש"י. אבל ראב"ה [סימן תרפט] למד מכאן, שהקורא בתורה צריך לאחוז את עמודי הספר בשתי ידיו בשעת הברכה והקריאה, והוסיף שכן מקובל בידו מרביתו. וראה ילקוט מפרשים.

209. כן פירש רש"י, שהפכו כשראשו למטה והאגד למעלה. אבל רבינו חננאל פירש שנטל את הלולב בשמאל ואת האתרוג בימין. ובריטב"א השיג עליו, כי אף שלכתחילה יש ליטול את הלולב בימין מכל מקום אין זה מעכב

שהיה טרוד לדבר מצוה בא מכשול זה לידו. מיתבי לרב הונא מהא דשנינו בברייתא: רבי יוסי אומר: השוחט בטעות את קרבן התמיד שאינו מבוקר כהלכתו לידע אם אין בו מום וכדומה, [שהלכה זו של ביקור מומין מעכבת בהכשר הקרבן], בשבת, משום שטעה וחשב שהוא מבוקר, חייב חטאת. כיון שלא עלה לשם קרבן נמצא שעבר באיסור דנטילת נשמה בשבת. וצריך להביא תמיד אחר המבוקר מן המומין.

ומבואר, כי על אף שטעה בדבר מצוה, חייב חטאת, וכנראה הטעם בזה הוא, משום שלא נתקיימה המצוה, ומוכח שלא אמר רבי יוסי דטעה בדבר מצוה פטור אלא במקום שנעשתה המצוה לבסוף, ולא בעולה שנמצאה בין אגפיים, ודלא כרב הונא?!

אמר ליה רב הונא: דברי אמורים בר מינה דהחיא. כלומר, מלבד המקרה הזה.

והטעם בזה, דהא אתמר עלה, אמר רב שמואל בר התאי אמר רב המנונא סבא אמר רב יצחק בר אשיאן אמר רב הונא אמר רב: דאיירי, כגון שהביאו תיד שאינו מבוקר מלשכה של טלאים שאינן מבוקרין. וממילא אינו נחשב כאנוס מחמת שהיה טרוד בדבר מצוה, היות וטעות זו קרובה היא למזיד, שהיה לו לתת ליבו מאיזו לשכה מביא את הקרבן.

מתניתין:

הלולב אינו נחשב למוקצה בשבת שבתוך החג, אף שאינו כלי ואינו ראוי למלאכה, ומותר לטלטלו גם לאחר שנתקיימה מצותו

על ידי דבר אחר, כשנוטלו כך דרך כבוד, וכגון שכורך סודר על ידו לנוי המצוה. אבל אם נוטלו על ידי דבר אחר בדרך בזיון, וכגון שנוטלו כשהוא נתון בקערה, ולא כדרך שרגילות ליטול, לא יצא בו.

אמר רב הונא: אומר היה רבי יוסי, הפוטר טעה בדבר מצוה ועבר בלא תעשה מלהביא קרבן חטאת: עולת העוף שדינה להיות מוקטרת כולה על גבי המזבח, שנמצאת בין אגפיים, בין עופות שנמלקו כעופות חטאת, ומשום כך טעה וכסבור שהחטאת העוף היא הנאכלת לכהנים, ואכלה — פטור מלהביא קרבן אשם מעילות, הואיל ואכילת עוף החטאת היא מצוה, והטועה בדבר מצוה פטור מקרבן.

מקשה הגמרא: מאי קא משמע לן רב הונא, דטעה בדבר מצוה פטור מקרבן לפי רבי יוסי?

והרי חיינו הך האמור במשנתנו, שאם שכח והוציא את הלולב בשבת לרשות הרבים פטור מקרבן?!

מתרצת הגמרא: מהו דתימא: התם במשנתנו הוא דטעה בדבר מצוה פטור — חיינו דעבד מצוה, שהרי לבסוף קיים בנטילתו מצות לולב, ונמצא שנתקיימה המצוה על ידי הוצאה זו.

אבל הכא גבי עולת העוף שסבר שהיא חטאת ואכלה, דטעה בדבר מצוה ולא עבד מצוה שהרי אכילתה אסורה, אימא לא יפטר מקרבן.

לכן קא משמע לן רב הונא, שאף בזה פטור רבי יוסי מקרבן, הואיל וסוף סוף מחמת

[קודם תקנת חכמים שלא ליטלו בשבת⁽²¹¹⁾].

גמרא:

שנינו במשנה: מקבלת אשה מיד בנה ובעלה ומחזירתו למים בשבת.

ומקשינן: פשיטא דשרי לה ליטלו מהם, שהרי כיון שהלולב ניטל בשבת ודאי אינו מוקצה?!

מבארת הגמרא: מהו דתימא: הואיל ואשה לאו בת חיובא היא במצות לולב, שמצות עשה שהזמן גרמא היא, כלפיה נעשה הלולב מוקצה, משום שאינו ראוי לה לכלום, ולכן אימא לא תקבל את הלולב מיד בעלה.

קא משמע לן משנתנו, שהיות והאנשים מצווים ליטלו דינו ככלי⁽²¹⁴⁾ גם לגבי נשים ואינו מוקצה כלל.

שנינו במשנה: קטן היודע לנענע חייב

ולכן, מקבלת אשה את הלולב מיד בנה ומיד בעלה, לאחר שיצאו בו ידי חובתם, ומחזירתו למים בשבת, כדי שלא ייבש.⁽²¹²⁾

הלכה נוספת מביאה המשנה: רבי יהודה אומר: בשבת מחזירין את הלולב למקום שנטלוהו ואין מוסיפין מים, משום שאסור לטרוח ב"תיקון כלי".⁽²¹³⁾

ואילו ביום טוב, מוסיפין מים, אך לא מחליפים אותם במים אחרים צוננים מהם.

ובחולו של מועד אף מחליפין את המים.

עוד אמרו: קטן היודע לנענע, חייב כלולב מדין חינוך.

קיום המצוה כך היא מותרת ליטלו ממנו. אבל אחר שהניחו מידו שוב אין לטלטלו לפי שאינו ראוי עתה לכלום.

213. ורש"י הוסיף: "שהרי מכאן נטלוהו היום". ומבואר מדבריו, דדוקא משום שניטל הלולב מן המים ביום השבת עצמו מותר להחזירו לשם. אבל אם נטלוהו מן המים קודם השבת אסור להחזירו בשבת, וראה הרחבת הדברים בילקוט מפרשים.

214. זה לשון רש"י: כיון דראוי לנטילת אנשים, תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל. והיינו, כיון שראוי הוא למצוה, תורת כלי עליו. ועיין רש"י שדקדק מדברי רש"י להלן ריש פרק לולב וערבה, דאף על פי שעומד למצוה אין תורת כלי עליו, אלא שמצותו מתירתו בטלטול.

211. כן מוכרח מדברי הירושלמי המובאים בהערה הבאה, וכן כתב הרמב"ם [פרק ז הלכה כה]: "מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים בשבת בזמן שהיו נוטלין לולב בשבת". ומבואר מדבריו, שרק בזמן שהיו נוטלים לולב בשבת היה מותר לטלטלו.

אולם ברבינו מנוח שם הביא כי יש חולקים בזה, וסוברים שגם בזמן הזה לא אסור הלולב בטלטול [וראה בהערות להלן באור מחלוקתם]. עוד כתב, כי יש שחילקו בין לולב לאתרוג, דלולב אינו ראוי לכלום ועל כן אסרוהו בטלטול משום מוקצה. אבל אתרוג עומד לריח [וכמו שנתבאר לעיל לז' ב' שאתרוג של מצוה מותר להריח אותו].

212. מיהו איתא בירושלמי, דהיינו דוקא מיד אחר קיום מצותו, כל זמן שלא הניחו מידו. וכשם שבעלה אינו צריך להניחו מיד לאחר

(215) בלולב.

היא? פסוק ראשון של קריאת שמע.

קטן היודע לשמור גופו מטומאה, אוכלין על גופו טהרות. כלומר, אוכלין את הטהרות שנגע בהם קטן זה בגופו. אבל לא אוכלים את הטהרות שנגע בהם בידיו. היות ולא כל הקטנים היודעים לשמור גופם מן הטומאה יודעים לשמור גם על טהרת ידיהם, לפי שאינם יודעים ש"סתם ידים" גזרו עליהם חכמים טומאה עד שיטלו ידיהם. והיינו, שדין ידים חמור משאר הגוף, שבידים, אף אם אינו יודע שנגע בהם בדבר טומאה, גזרו עליהם טומאה, אלא אם כן יודע בבירור ששמרם. אבל בשאר גופו, כל שאין יודע שנגע בדבר טמא, לא חששו. ולכן, קטן, אף שידוע להזהר שלא לגעת בטהרות אחר שנגע בטומאה, מכל מקום, אין הוא יודע להזהר שלא לגעת בהם בידים שאינן שמורות להדיא.

ואם הקטן יודע לשמור גם את את ידיו, ונוטל "סתם ידים" שלו קודם שנוגע

תנו רבנן: קטן היודע לנענע, חייב בלולב מדרבנן משום מצות חינוך.

קטן היודע להתעטף בכגד, חייב בציצית. (216)

קטן היודע לשמור תפילין שלא ינהג בהם מנהג בזיון, ולא יכנס עמהם לבית הכסא — אביו לוקח לו תפילין. (217)

קטן היודע לדבר, אביו לומדו תורה וקריאת שמע.

תורה שמלמדו אביו תחילה, מאי היא?

אמר רב המנונא: מלמדו תחילה את הפסוק [דברים לג]: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב.

קריאת שמע שמלמדו אביו תחילה מאי

פרטיה. ובאחרונים האריכו בדברי הירושלמי דמוכח שהעיטוף הוא כשמשליך ב' כנפות לפניו וב' לאחוריו, ואם כן, כל זמן שלא עשה כן עדיין מיקרי עובר לעשייתו ויכול לברך.

217. כתב החינוך [מצוה תכא]: וחכמים ז"ל חייבונו במצות התפילין לחנך אפילו הנערים הקטנים כל זמן שהגיעו לכלל שידעו לשמור אותם, ומזה יש להבין שדעת רבותינו ז"ל להיות כל אדם מחזיק במצוה זו ורגיל בה, כי היא עיקר גדול ושמירה רבה מן העבירות, וסולם חזק לעלות עמה ולהכנס בעבודת הבורא ברוך הוא.

215. ואיתא בירושלמי: תני יודע לנענע חייב בלולב, לא סוף דבר לנענע, אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד ומנענע. וכבר העירו האחרונים, אמאי בעינן שידע לנענע לארבע רוחות הרי הנענוע אינו מן התורה, דמדאורייתא מכי אגבהיה נפיק ביה?! וכתבו, כיון שחיובו משום מצות חינוך, לא חייבו אלא אם כן יכול לקיים המצוה על כל פרטיה ודקדוקיה.

216. אף כאן כתב הירושלמי שלא די בכך שידע להתעטף, אלא צריך שידע להשליך ב' כנפות לפניו וב' לאחוריו ולאחזו הציציות בקריאת שמע. והיינו משום שמצות חינוך היא דוקא כאשר יכול לקיים את המצוה על כל

בטהרות [אף שאינו זכור שנגע בדבר טמא],
אוכלין על ידיו טהרות. (218)

קטן היודע לישאל, כלומר, שיודע לענות על השאלה האם נגע בדבר טמא, אזי, אם היה זה ספק טומאה הנמצא ברשות היחיד ושאלו את הקטן האם נגע בו או לא, ואמר איני יודע, ספיקו טמא.

אבל, אם היה הספק ברשות הרבים ושאלוהו האם נגע ולא ידע להשיב — ספיקו טהור.

הלכה זו שספק טומאה ברשות היחיד טמא נלמדת בקל וחומר מסוטה, כמבואר במסכת סוטה דף כח א, וכיון שסוטה מקומה הוא רשות היחיד למדנו שבכל ספק טומאה יש להחמיר רק ברשות היחיד.

כהן קטן היודע לפרום כפיו, הכל יודעים שהגדיל כבר והביא ב' שערות, שכן קטן אינו נושא כפיו, ולכן חולקין לו תרומה

בבית הגרנות. (219) אבל קודם לכן אין חולקין לו תרומה בבית הגרנות, אפילו אם יודע המחלק שקטן זה יודע לשומרה. והטעם בזה הוא, כיון שאין הכל מכירין אותו לידע שמשמר את התרומה, אם יראו שמוסרין לו אותה זהו בזיון לתרומה, שיהיו סבורים שאינו משמרה.

קטן היודע לשחוט, אוכלין משחיטתו אף מב-ב על פי שאינו בקי בהלכות שחיטה וכפי שיתבאר בסמוך. (220)

אמר רב הונא: והוא שגדול עומד על גביו, ומשגיח עליו שישחט כראוי, שלא ישהה בשחיטתו, ולא ילחץ את הסכין על צואר הבהמה, שעל ידי זה תאסר משום "דרוסה", לפי שלא מתה רק על ידי חיתוך הסכין אלא גם מחמת הלחץ. אלא מוליך ומביא את הסכין בתנועה של חיתוך בלבד.

קטן היכול לאכול כזית דגו, מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות, אם

כב] גרס אחרת: "הקטן שאין בו דעת לפרוס חוקו אין חולקין לו תרומה בבית הגרנות". ולגרסא זו הפירוש, שאם רואים שיודע לפרוס מנתו באופן שלא תתפורר ותפסד התרומה חולקין לו תרומה בבית הגרנות. אבל אם אינו נזהר לשומרה אין חולקים לו ממנה.

220. רש"י פירש: היודע לשחוט — לאמן ידיו לשחיטה, אף על פי שאינו בקי בהלכותיה. ולמדו התוספות מדבריו, שאם אינו מיומן בשחיטה אף שגדול עמד על גביו וראה שלא שעה בה ולא דרסה, לא מהני ואסור לאכול משחיטתו. ויש מן הראשונים שחלקו עליו בזה, וכתבו דכל שגדול עמד על גביו וראה ששחט כדין שחיטתו כשרה, וראה ילקוט מפרשים.

218. כך פירש רש"י. אבל הר"ן כתב, שיש גורסים: קטן היודע לשמור אוכלין, אוכלין על ידו טהרות. והא קא משמע לן, שאם הוא יודע לשמור אוכלין מטומאה סומכים על שמירתו. כלומר, לגרסא זו אין הנידון כלל אם יכול הוא לשמר ידיו מן הטומאה, אלא שאם בר דעת הוא בכדי לשמר אוכלין שלא יגעו בדבר טמא, אוכלין על ידו — דהיינו בשמירתו, ולא חוששים שמא נטמאו.

וקא משמע לן, דאף שקטן אינו נאמן באיסורים דאורייתא כמבואר בפרק קמא דפסחים, מכל מקום להעמיד דבר טהור על חזקתו נאמן.

219. הרמב"ם [הלכות תרומות פרק יב הלכה